

Pratarmė maloniajam skaitytojui

Tikrai malonu dar kartą sugrįžti prie vieno gražiausių Lietuvoje ansamblių – Pažaislio vienuolyno istorijos. Mano pirmosios vadinamosios mokslinės publikacijos, pasirodžiusios XX a. paskutinio dešimtmečio viduryje, buvo skirtos ne kam kitam, o būtent kamaldulių ir Pažaislio istorijai. Nors vėlesni darbai ir įvairūs interesai pristabdė Pažaislio tyrinėjimus, jie niekada nebuvo atsidūrę paskutinėje vietoje.

Ši knyga, kaip pasakė viena iš knygų recenzenčių, yra tarsi „Pažaislio statybų dienoraštis“. Labai gražiai pasakyta, ir, ko gero, nesu vertas tokio komplimento. Tačiau į knygą stengiausi įdėti ir tai, ką žinau, ir tai, ką manau apie Pažaislio statybas bei dekoravimą. Rašydamas nepretendavau į vienintelę tiesą, todėl malonus skaitytojas čia ras ne tik paprastus neginčijamus istorinius faktus, bet ir įvairius pasvarstymus ar spėjimus. Todėl tai yra mano Pažaislio statybų istorija, mano pasakojimas apie Pažaislį. Kitas, rašydamas apie tą patį laikmetį, rinktųsi galbūt kitus pasakojimo vingius, akcentuotų kitus dalykus, galbūt ir kitaip interpretuotų faktus.

Knyga neatsiranda kaip vieno žmogaus pastangų rezultatas. Ir prie šios knygos rengimo prisidėjo daugybė žmonių. Recenzavimas, maketavimas, nuotraukų rengimas, redagavimas – tai darbai, be kurių knyga negalėtų atsirasti, ir už pagalbą nuoširdžiai dėkoju. Ypač dėkoju bičiuliui Liudui Jovaišai, praleidusiam ne vieną valandą prie rankraščio ir „išravėjusiam“ ne vieną abejotiną mintį ar išsireiškimą. Ir dar jam galiu padėkoti už tas valandas, dar studijų laikais, kartu praleistas Pažaislyje. Tada, ko gero, ir prasidėjo šios knygos rašymas.

Kadaiše vienas kolega, bičiulis, lenkų meno istorikas, pirmą kartą išvydęs Pažaislį, neslėpė nuostabos, o man su šiek tiek prislopintu pavydu ištarė: „Na ir gražų objektą išsirinkai savo tyrinėjimams“. Tada tik šyptelėjau. Iš tikrųjų niekada nemaniau, kad Pažaislis skirtas tyrinėti kam nors vienam. Čia tiek įdomių klausimų, istorinių problemų, menotyrinių temų, kad tikrai daug kas, besidomintis Pažaislio praeitimi, ras ką naudingo nuveikti. Ir iš tikrųjų nebūtina dirbti suglaudus pečius, ranka rankon – kaip buvo skatinama dar

nesenais laikais – vertingos ir pavienės pastangos, atskiros publikacijos, tiek didesni, tiek mažesni darbai. Teisybę pasakius, Pažaislio ansamblio istorija tarp XVI–XVIII a. vienuolynų istorijų – viena geriausiai pažįstamų. Nepaisant čia gyvavusios gana specifinės eremitinio gyvenimo būdo besilaikiusios kamalduolių vienuolijos, šiandien nemažai galima papasakoti ir apie vienuolyno, ir apie vienuolių istoriją. Besidomėjusių vienuolyno istorija ratas pakankamai gausus. Tačiau, kaip neretai nutinka, kuo daugiau žinoma, tuo daugiau atsiranda naujų neatsakytų klausimų. Taigi viliuosi, kad ir ši knyga leis ne tik geriau pažinti Pažaislio istoriją, bet ir kels naujų klausimų ateities tyrinėjimams.

Kada mano paties istorija persipynė su Pažaisliu? Turbūt čia tiktų pasakyti, kad ne aš pasirinkau Pažaislį, o jis mane. Taip kartais nutinka. Mat pirmus penkerius savo gyvenimo metus nugyvenau Petrašiūnuose, Kauno miesto rajone, esančiame arčiausiai Kauno marių ir Pažaislio ansamblio. Todėl apie Pažaislį pirmą kartą sužinojau dar tais laikais, kuriuos pats nelabai gerai atmenu. Pažaislio kupolas, iškilęs virš miško paklodės, man šviesdavo kone kasdien, važiuojant per HES'o tiltą į darželį Panemunėje. Žinoma, čia tik detalės, kurios gal ne tiek reikšmingos, kiek malonios prisiminti. Pamenu, kai mokyklos laikais man į rankas pakliuvo 1960 m. leista knygelė apie Pažaislio istoriją (Halina Kairiūkštytė-Jaciniienė ir Juozas Baršauskas, Pažaislis). Paprastai tokių knygų tuomet neskaitydavau, bet ši kažkuo patraukė mano dėmesį – ją perskaičiau vienu kartu. Iki šiol ji saugoma mano lentynoje, nors nuplyšę viršelių lapai liudija, kad nebuvau jai labai malonus skaitytojas.

Rimtesnis susidomėjimas Pažaisliu kilo tik studijų metais. Tuomet buvo įdomu pabandyti teoriškai išmoktus istorinius metodus pritaikyti kokiai nors konkrečiai istorijai pažinti. Taip prasidėjo su Pažaisliu susijusių publikacijų, istorinių šaltinių paieška, jų peržiūra, pirmosios publikacijos. Tai buvo beveik prieš du dešimtmečius. Šį tarpsnį, vėlgi, galima traktuoti kaip tam tikrą išbandymo laiką, pažinties ar draugystės su Pažaisliu laiką. Pažaislio istorija per visą tą laiką nė akimirkai nepasirodė nuobodi, pernelyg žinoma ar ištyrinėta. Atvirkščiai, Pažaislis sugeba vis kuo nors nauju ar papildytu senu sudominti, suintriguoti. Tai irgi liudija mūsų ryšį.

Kalbėdamas apie savo paties patirtį, norėčiau paminėti dar du dalykus. Visų pirma, laikau didele garbe, kad galėjau prisidėti prie 2005 m. pasirodžiusio Pažaislio albumo leidimo (Pažaislis. Menas ir istorija, sud. Eugenijus Karpavičius ir M. Paknys, fot. Kęstutis Stoškus). Tai gražiausias albumas, prie

kurio yra tekę dirbti. Netgi manyčiau, kad tai apskritai gražiausias albumas, skirtas vienam Lietuvos architektūros ansamblui. Jame vienas prie kito dera knygos maketas, puikios nuotraukos ir, manyčiau, pakankamai paprastai bei lengvai papasakota Pažaislio istorija. Rengiant knygą teko dirbti su dviem puikiais – ko gero, vienais geriausių – savo amato meistrais, kurių atidumas, dėmesys mažoms detalėms, bendro tekstinio ir vaizdinio pasakojimo derinimas sukūrė šį nedidelį šedevrą. Nežinau, kaip kitiems, bet man, seniai besidominčiam Pažaislio istorija, visuomet malonu atsiversti šią knygą – joje tarsi kiekvienas atvartas, kiekviena iliustracija pulsuoja gyva Pažaislio istorija. Taip ši knyga tartum kilsteli Pažaislio istoriografiją aukščiau – iš dažnai sutinkamo „atvirukinių“ iliustracijų lygio į kažin kokį aukštesnį.

Ir paskutinis pratarinėje paminėtinas dalykas – tai ansamblio šeiminkės Šv. Kazimiero kongregacijos seserys vienuolės. XX a. trečiame dešimtmetyje pirmąsyk atsikėlusios į nuniokotą Pažaislio ansamblį, seserys kazimierietės prikėlė jį naujam gyvenimui. Ne antram, bet penktam ar šeštam. Juo svarbiau, kad ir šiandien dabartinės šeiminkės vienuolės domisi, prisideda, pagelbsti bei rūpinasi ansamblio praeities išsaugojimu ir noriai tai perteikia lankytojams. Šiandien Pažaislis irgi keičiasi – ansamblis gyvena toliau ir ne tik saugo, bet ir kuria savo istoriją. Tačiau kokia ji bus – galėsime pasakyti tik po kurio laiko.

Taip jau nutiko, kad mano susidomėjimas veik sutapo su Pažaislio vienuolyno perdavimu seserims jau Nepriklausomybės laikais. Todėl visą šį laiką draugiški santykiai mane sieja ir su vienuolėmis Pažaislyje. Tartum šiandien pamenu, kaip pirmuosius kartus po vienuolyną vedžiojo sesuo Simona. Ji tuo metu geriausiai žinojo ansamblio istoriją ir svečiams bei turistams būdavo gide. Tačiau smagu prisiminti ne tik tuos pirmuosius jau tyrinėtojo žingsnius po Pažaislį, bet ir vienuolės nuoširdžią šypsena bei palinkėjimą netrukus vėl apsilankyti. Šį palinkėjimą vykdau iki šiol.

O dabar, malonus skaitytojau, grįžkime prie Pažaislio istorijos pradžios.